

FUBFör barn, unga och vuxna
med utvecklingsstörningRiksförbundet för barn, unga
och vuxna med utvecklingsstörning, FUB

Handläggare: Zarah Melander

REMISSVAR
2018-12-11**Utbildningsdepartementet**

Remiss – En andra och en annan chans – ett komvux i tiden

Riksförbundet FUB är en intresseorganisation som arbetar för att barn, ungdomar och vuxna med utvecklingsstörning ska kunna leva ett gott liv. Vi är cirka 26 500 medlemmar i lokalföreningar runt om i landet. Personer med utvecklingsstörning och deras anhöriga är medlemmar i FUB liksom många andra som delar vår grundsyn.

Sammanfattning

Riksförbundet FUB välkomnar och instämmer i delar av de av Komvuxutredning lämnade förslagen. Riksförbundet FUB har länge drivit frågan om möjligheten till vuxenutbildning, eftergymnasialutbildning och ett livslångt lärande för personer som gått i grund- och gymnasiesärskolan. Vi vet att det i dagsläget finns stora brister dels när det gäller den vuxenutbildning som FUB:s målgrupp erbjuds (d.v.s. särvux), dels gällande det befintliga utbudet av vidareutbildning för denna grupp. De förslag som Komvuxutredningen presenterar är därför viktig för FUB och den målgrupp vi representerar.

Tillgången till utbildning och ett livslångt lärande är en demokratisk rättighet, som även ska inbegripa personer med funktionsnedsättning. Det behandlas bl.a. i artikel 24 i Funktionsrättskonventionen. Trots att detta regleras genom konventionen omfattas personer med utvecklingsstörning i minde utsträckning av dessa rättigheter, vilket allt för ofta begränsar deras möjligheter till vuxenutbildning och eftergymnasial utbildning. FUB:s ståndpunkt är att personer med utvecklingsstörning ska omfattas av samma rättigheter till ett livslångt lärande som alla andra. För att det ska vara möjligt behöver exempelvis frågan om studiefinansiering lösas, specialpedagogisk kompetens säkerställas och fler utbildningsplatser och utbildningsmöjligheter erbjudas personer med bakgrund i grund- och gymnasiesärskolan.

I det följande utvecklar vi våra synpunkter på delar av förslaget. Riksförbundet FUB tillstyrker alternativt har inga invändningar på de förslag som presenteras i avsnitt 5, 6, 7, 11 och 12. Vi har valt att inte ta ställning till kapitel 8 om Betygsrätt och entreprenad. Dessa avsnitt behandlas därför inte i vårt yttrande.

.....

4 Utredningens övergripande förslag och bedömningar

4.1 Förtydligat mål för komvux

Riksförbundet FUB tillstyrker förslaget.

4.2.1 Brister när det gäller studiefinansiering för elever inom särvox

Det är mycket positivt att utredningen uppmärksammar brister när det gäller studiefinansiering för elever inom särskild utbildning, då det är ett stort hinder för flertalet i FUB:s målgrupp. Begränsad studiefinansiering och parallella system som krockar ställer till problem för de som har gått ut gymnasiesärskolan och vill studera vidare. FUB delar utredningens uppfattning om att personer som studerar vid särskild utbildning för vuxna inte ska skuldsättas och att CSN-lån därmed inte är ett bra alternativ. Personer som har en bakgrund inom grund- och gymnasiesärskolan står generellt långt ifrån den reguljära arbetsmarknaden, har ofta en begränsad ekonomi och skulle således i många fall ha svårigheter med återbetalningen av lånet. Vi ser dock inga hinder för att studier vid särskild utbildning skulle vara berättigat till bidragsdelen från CSN. Det skulle underlätta för de personer som studerar vid särskild utbildning och som exempelvis inte har aktivitetsersättning.

Det har visat sig vara svårt för vissa att studera med erhållen aktivitetsersättning. Det medför att studier kan innebära förlorad inkomst för individen, då bidrag eller ersättning dras in. Detta skiljer sig dessutom åt mellan kommuner och till och med inom kommuner, vilket är anmärkningsvärt och strider mot likvärdigheten. Under ett möte med lärlingsutbildningen hos Lärvox i Stockholm framkom exempelvis att de upplever stora problem med studiefinansieringen och att ungefär hälften av deras elever stöter på problem när de vill studera med aktivitetsersättning. Enligt dem beviljas inte personer som har gått över från aktivitetsersättning till sjukersättning medel för att studera vid lärlingsutbildningen inom särvox. Konsekvensen blir att personer över 30 år med socialförsäkringsbidrag stängs ute från lärlingsutbildningen, trots att det egentligen inte finns någon övre åldersgräns på utbildningen. För personer som inte får annan ersättning kan ett bidrag lämnas via Spsm till studerande inom skolformen särskild utbildning för vuxna. Under 2017 fick endast 136 studerande i 33 kommuner del av bidraget, enligt uppgift från Spsm till FUB. Det är alltså relativt få av landets kommuner som ansöker om bidraget för sina studerandes räkning.

Det är tydligt att frågan behöver behandlas vidare. FUB anser att det är viktigt att det görs en översyn med målet att hitta en finansiering som underlättar för vår målgrupp att studera och ta del av det livslånga lärandet och att det prioriteras. Vi menar att utestängande strukturer måste förändras skyndsamt om det ska vara möjligt för personer med utvecklingsstörning att studera som vuxna. I en sådan utredning är det centralt att även andra typer av studier efter gymnasiet, utöver särskild utbildning, uppmärksammas. Det är helt nödvändigt att även väga in andra aspekter som påverkar förutsättningar att delta i studier, som t.ex. möjlighet till boende, svårighet att flytta över en LSS-insats från en kommun till en annan, möjlighet att ta sig till och från sina studier med skolskjuts/färdtjänst och så vidare. När frågan utreds vidare är det dessutom nödvändigt att sätta sig in i den begränsade ekonomiska situationen som majoriteten av vuxna personer med utvecklingsstörning befinner sig i – som ofta innebär är ett helt vuxenliv i fattigdom – och vidare hur detta begränsar denna grupps möjligheter till studier i vuxenålder.¹

¹ http://www.fub.se/sites/www.fub.se/files/bilagor/fangad_i_fattigdom_uppdaterad_180119.pdf

4.3 Behov av stöd i vuxenutbildningen

Riksförbundet FUB menar att vår målgrupp, precis som alla andra elever, behöver få tillgång till en vuxenutbildning av hög kvalitet där kunskapsuppdraget är utgångspunkten i undervisningen. För att det ska vara möjligt behövs behöriga lärare, speciallärare och specialpedagoger. Vi är oroliga för att en sådan förändring som utredningen föreslår kommer innebära att den specialpedagogiska kompetens som idag finns inom särvox kommer försvinna till vuxenutbildningens andra delar. Det är positivt att utredningen lyfter behovet av mer specialpedagogisk kompetens inom vuxenutbildningen som ett övergripande ställningstagande – men det är långt ifrån tillräckligt. Att specialpedagogiska kompetens finns inom vuxenutbildningens alla delar behöver säkerställas, inte minst om förslagen om en sammanhållen vuxenutbildning går igenom. FUB:s farhåga är att de brister som idag finns inom särvox kommer bli ännu mer omfattande om inte den specialpedagogiska bristen tas på större allvar. För att lösa bristen på specialpedagogisk kompetens behövs faktiska förslag och satsningar – något vi saknar i slutbetänkandet.

4.3.1 Behov av förbättrad uppföljning och statistik

FUB anser att det är glädjande att utredningen så tydligt pekar på behov av förbättrad uppföljning och statistik. FUB såg positivt på förslagen i Utbildningsdepartementets promemoria som behandlade möjligheten att samla in data på individnivå för elever som går i grund- och gymnasiesärskolan, särvox och specialskolan, samt deltagare i folkhögskolan.

FUB delar helt uppfattningen om att insamling av statistik på individnivå inom skolformer där elever med utvecklingsstörning finns kommer innebära bättre förutsättningar att följa upp och utvärdera skolväsendet och olika reformer. Vi menar att det är självklart att utbildningen i grund- och gymnasiesärskolan och vuxenutbildning ska utvärderas och följas upp, precis som all annan utbildning inom skolväsendet. Detsamma gäller utbildning inom folkhögskolan för elever med funktionsnedsättning. Det är bekymmersamt att det inte är möjligt idag, då vi är övertygade om att det får konsekvenser för kvalitén på utbildningen. Det är dock viktigt med etiska aspekter och att ansvariga myndigheter inte samlar in fler uppgifter än de som behövs, samt att uppgifterna hanteras på ett säkert sätt. Av den anledningen anser FUB att uppgifterna ska samlas in av Statistiska centralbyrån (SCB), skyddas av stark sekretess, finnas i säkra system och anonymiseras, precis som föreslås i promemorian.

Riksförbundet FUB ser följande fördelar med insamling av individdata:

- Genom denna typ av statistik kan vi få kunskaper om de aktuella skolformerna, följa upp kunskapsresultat och säkerställa att även dessa elever får en utbildning av hög kvalitet.
- Det blir mer likvärdigt andra skolformer som redan har denna typ av statistik.
- Att den nya grund- och gymnasiesärskolan kan utvärderas och utvecklas med avseende på effekter/delaktighet/självbestämmande.
- Regionala skillnader kan jämföras.
- Det blir möjligt att utvärdera om statliga insatser och åtgärder får avsedd effekt eller om resurser som riktas till olika satsningar bör användas på annat sätt.
- En statistiskt korrekt levnadsvillkorsundersökning kan i praktiken genomföras för personer som går/lämnat gymnasiesärskolan. Detta har aldrig tidigare kunnat genomföras.
- Statens uppgift är att säkra systemet för individen. Genom förslaget hamnar ansvaret för att erbjuda säkra system på staten, istället för enskilda kommuner och skolor som stundtals brister i hanteringen av personuppgifter inom berörda skolformer.

9 Förändringar när det gäller särvux samt vidare studier för individer med intellektuell funktionsnedsättning

9.2.1 Särvux upphör som egen skolform och blir en del av komvux

Det är högst oroväckande att elevunderlaget och antalet kommuner som anordnar utbildning inom särskild utbildning för vuxna minskar. Riksförbundet FUB:s ståndpunkt är att personer med utvecklingsstörning, precis som alla andra, behöver erbjudas och få tillgång till en vuxenutbildning av hög kvalitet där kunskapsuppdraget är utgångspunkten i undervisningen. FUB ser generellt positivt på strukturella förändringar som öppnar upp fler möjligheter för studier för vuxna personer med utvecklingsstörning. Därför är vi positiva till förändringar som höjer kvalitén på utbildningen inom särskild utbildning för vuxna. Vi är dock oroliga för att en sådan förändring som utredningen föreslår kan medföra att elever som idag tillhör särskild utbildning för vuxna missgynnas genom indragna eller minskade resurser om detta inte skrivs fram tydligare i lagförslaget. FUB:s bedömning är att det behöver säkerställas att den elevgrupp som tillhör skolformen inte får indragna resurser, minskade utbildningsplatser eller minskad tillgång till stöd och anpassning vid en sådan organisatorisk förändring som föreslås.

Kommuners ekonomi eller storlek får inte heller vara ett hinder för kommunerna att erbjuda utbildningsplatser inom särskild utbildning för vuxna. FUB anser att det kommunala utjämningsystemet - eller ett liknande system - skulle kunna användas för att säkerställa utbildningsplatser, samt skapa förutsättningar för likvärdighet mellan kommunerna.

FUB tillstyrker förslagen under förutsättningar att:

- ekonomiska förutsättningar för särskild utbildning säkerställs genom att pengar öronmärks till utbildningen. Det ska omfatta både undervisning i ämnen och ämnesområden (dvs. träningsskolan) på grund- och gymnasiesärskolenivå.
- det blir en lagstadgad rättighet att studera på gymnasial nivå inom särskild utbildning, på samma sätt som det idag är en rättighet att studera på grundläggande nivå.
- det säkerställs att den pedagogiska kompetensen, och den specialpedagogiska kompetensen i synnerhet, höjs och säkerställs inom hela vuxenutbildningen.
- den specialpedagogiska kompetens som idag finns inom skolformen inte försvinner, utan även fortsättningsvis garanteras i undervisningen i särskild utbildning.
- staten ger ekonomiska förutsättningar för kommunerna att anordna utbildning inom särskild utbildning, exempelvis genom riktade statsbidrag och utjämningsystem.
- rätten till skolskjuts för att delta vid utbildning även omfattar utbildning vid särskild utbildning och regleras av skollagen.
- förändringen utvärderas efter 2 år. Utvärderingen ska då mäta kvalitén i utbildningen, måluppfyllelse, antalet utbildningsplatser, samt om målgruppen för särskild utbildning har förändrats.

9.2.7 Utbildning inom särskild utbildning görs tillgänglig för fler

Riksförbundet FUB anser att särskild utbildning är till för personer som har en dokumenterad utvecklingsstörning eller förvärvad hjärnskada. FUB var positiva till den precisering av målgruppen i grund- och gymnasiesärskolan som gjordes i samband med den nya skollagen 2010 och vi anser att en inskrivning i skolformen ska föregås av en gedigen målgruppsutredning. Vi förstår dock utredningens intentioner med förslaget. FUB delar uppfattningen om att det är önskvärt att

underlätta för personer tillhör målgruppen för särskild utbildning, d.v.s. har en utvecklingsstörning, men som är nya i landet eller kommit till Sverige i vuxen ålder och därför inte genomgått en målgruppsutredning. FUB:s ståndpunkt är dock att om utbildningen inom särskild utbildning ska göras tillgänglig för vuxna utan dokumenterad utvecklingsstörning får det inte ske på bekostnad av vuxna med dokumenterad utvecklingsstörning. Vi känner en oro för att kommunerna inte kommer kunna garantera detta. Därför anser vi att detta behöver säkerställas genom tydligare skrivningar i lagtexten och genom att garantera ekonomiska förutsättning för utbildningen inom särskild utbildning.

FUB tillstyrker förslagen under förutsättningar att:

- ekonomiska förutsättningar för särskild utbildning säkerställs genom att pengar öronmärks till utbildningen. Det ska omfatta både undervisning i ämnen och ämnesområden (dvs. träningsskolan) på grund- och gymnasiesärskolenivå.
- personer som genomgått en målgruppsutredning alltid har förtur till utbildningsplatserna inom särskild utbildning.
- det säkerställs att det bereds tillräckligt många utbildningsplatser, samt att de som tillhör målgruppen för särskild utbildning garanteras plats på utbildningen.
- det förtydligas hur huvudmännen ska garantera att det inte begränsar möjligheten för vuxna med utvecklingsstörning eller förvärvad hjärnskada.
- den specialpedagogisk bedömningen utförs av en behörig specialpedagog med inriktning mot utvecklingsstörning, samt att den sker tillsammans med en person som talar samma modersmål som den enskilde.
- det är ett erbjudande till den enskilde och inte ett krav.
- förändringen utvärderas efter 2 år. Utvärderingen ska då mäta kvalitén i utbildningen, måluppfyllelse, antalet utbildningsplatser, samt om målgruppen för särskild utbildning har förändrats.

9.2.8 Kommunal vuxenutbildning som särskild utbildning ersätter tidigare benämning och kommunal vuxenutbildning blir den samlande benämningen

Riksförbundet FUB ser att det finns en poäng med att ha en samlad benämning för vuxenutbildningen och att det framför allt kan underlätta för personer i målgruppen som inte vill sammankopplas med "sär"-begreppet. Ett namnbyte skulle också kunna höja statusen på utbildningen. Vi menar dock att det är innehållet i undervisningen som är det mest relevanta. Ett namnbyte som sker utan andra förbättringar inom utbildningen kan därför blir verkningslöst.

9.2.9 En rätt att pröva kunskaper för betyg inom särskild utbildning på grundläggande- och gymnasial nivå införs

Riksförbundet FUB tillstyrker förslaget.

9.3 Elever i sfi kan behöva särskild utbildning

Under denna rubrik diskuterar utredningen bakgrunden och syftet med särskild utbildning för vuxna och att den, enligt förarbetena, främst ska vara till för personer som är födda utanför Sverige. I avsnittet görs även en jämförelse av syftet med studier inom Komvux respektive särvux. Vi menar att deras resonemang är något missvisande.

I Skollagens 21 kapitel under paragraf 2, formuleras målet för utbildning inom särskild utbildning för vuxna: ”Målet för den särskilda utbildningen för vuxna är att vuxna med utvecklingsstörning ska stödjas och stimuleras i sitt lärande. De ska ges möjlighet att utveckla sina kunskaper och sin kompetens i syfte att stärka sin ställning i arbets- och samhällslivet samt att främja sin personliga utveckling.” Det innebär att målet med utbildningen, som definieras i Skollagen, bland annat är att ”främja personlig utveckling”, vilket inte alls är relaterat till huruvida personer genomfört sin skolgång i Sverige eller ej. I jämförelsen mellan komvux och särsvux tar utredningen inte alls hänsyn till att det idag inte finns några andra chanser till utbildning för vuxna efter gymnasiesärskolan, vilket det faktiskt finns för vuxna som inte har en bakgrund inom gymnasiesärskolan. Av den anledningen går det inte att jämföra varför personer studerar vid de olika inriktningarna inom vuxenutbildningen. Att utbildningen inom särskild utbildning har anpassat sig efter det behov som finns bland målgruppen menar vi snarare visar på det enorma behov som finns av fler utbildningsplatser och fler chanser till utbildning för vuxna med bakgrund i gymnasiesärskolan.

9.3.3 Utredningens överväganden

Det är positivt att behoven av specialpedagogisk kompetens inom Sfi och samverkan mellan utbildningsspåren uppmärksammas i förslagen, för att möta behovet hos nyanlända och människor som kommit till Sverige som vuxna och som har en utvecklingsstörning. Riksförbundet FUB ser positivt på förslaget om att ge ett uppdrag till SPSM och Skolverket om att ta fram ett stödmaterial. Vi tror dock inte att förslaget är tillräckligt för att täcka upp det stora behovet av specialpedagogisk kompetens som behövs inom Sfi:s alla delar. Utredningen menar att en sammanslagning av skolformerna kommer generera en ökad specialpedagogisk kompetens och ökad möjlighet till samverkan mellan Sfi och särskild utbildning. Samtidigt som vi ser positivt på ökad möjlighet till samverkan mellan utbildningsspåren för de individer som behöver det, är FUB:s farhåga är snarare att det ska leda till urholkning av den kompetens som idag finns inom särsvux.

9.4 Etablering på arbetsmarknaden efter särskild utbildning

Det är helt oacceptabelt att man idag inte följer upp vad som händer med denna elevgrupp efter gymnasiesärskolan eller särsvux. Vi är medvetna om att en statistisk uppföljning kräver att lagen gällande insamling av individdata ändras, vilket FUB förespråkar. Vår uppfattning är dock att kommunerna redan nu behöver och kan ta ett större ansvar för att följa upp vad som händer med denna grupp efter särskild utbildning. Vidare är det anmärkningsvärt att kommunerna och utbildningarna misslyckas så fatalt när det kommer till det arbetsplatsförlagda lärandet (APL) på gymnasial särsvux. Det är särskilt anmärkningsvärt med hänsyn till att gymnasial särsvux är en yrkesförberedande utbildning, där APL fyller en viktig funktion.

Under punkt 9.4.3 framkommer att Arbetsförmedlingen anser att kommunerna bör ta ansvar att ordna arbetsplatser inom de kommunala verksamheterna för att personerna inom särsvux annars lurats att tro att det finns en arbetsmarknad efter avslutad utbildning inom gymnasiesärskolan eller särsvux. Vi delar helt uppfattningen om att offentlig sektor bör ta ett större ansvar när det kommer till att anställa personer med funktionsnedsättning – men menar att detta också visar på Arbetsförmedlingens syn på personer med utvecklingsstörning som en grupp som inte hör hemma i hos dem. Det har visat sig finnas både organisatoriska och strukturella brister som försvårar för denna grupp att komma ut på arbetsmarknaden. Majoriteten av de som haft sin studiegång inom grund- och gymnasiesärskolan har sin sysselsättning hos daglig verksamhet efter avslutad skolgång. Flertalet vittnar dock om att de vill ut på arbetsmarknaden, men stereotypa föreställningar och låga förväntningar på gruppen bidrar till att de i många fall blir direkt hänvisade till sysselsättning i LSS-verksamheter. Flera av FUB:s medlemmar berättar om svårighet att byta från daglig verksamhet till

ett avlönat arbete. En sådan svårighet kan vara att de inte vet vart de ska vända sig för att få mer information eller bristande stöd från omgivningen. I en kartläggning av området framkom liknande resultat. Där beskrevs att det i drygt 40 % av de dagliga verksamheterna fanns personer som ville och skulle kunna gå till en annan sysselsättning/arbete (drygt 10 % av totala antalet personer). Trots det visar Socialtjänstens öppna jämförelse att mycket få personer går vidare från daglig verksamhet till annan sysselsättning/arbete.² FUB vill därför betona att vi ser positivt på den typen av samverkan som beskrivs mellan kommun, lokalt näringsliv och relevanta myndigheter för att flera ska komma ut i arbetslivet – men vi hade önskat tydligare förslag kring detta från utredningen.

Slutligen vill vi belysa den ojämna könsfördelningen när det gäller tillträde till arbetsmarknaden för personer i målgruppen, något som dessvärre inte behandlas i någon större utsträckning i betänkandet. En avhandling från Jessica Arvidssons påvisade exempelvis att de killar som hade gått i gymnasiesärskolan hade större chans att få ett avlönat arbete än de tjejer som gått i gymnasiesärskolan.³ Det går i linje med övrig forskning inom fältet som visar att män med en utvecklingsstörning har större chans till arbete än kvinnor i samma grupp.⁴ FUB anser att kön inte ska begränsa individernas möjligheter eller förutsättningar till t.ex. tillträde på arbetsmarknaden eller insatser för att ges förutsättningar att klara av ett arbete.

9.4.4. Utredningens överväganden

Riksförbundet FUB ser positivt på förslaget gällande att Skolverket får i uppdrag att inom ramen för regionalt yrkesvux ta fram förslag på nationella yrkespaket inom särskild utbildning på gymnasial nivå med god förankring i arbetsmarknaden. Vidare delar vi utredningens bedömning om att det är nödvändigt med regelbunden uppföljning av all yrkesutbildning inom särskild utbildning på gymnasial nivå, men hade gärna sett detta som ett faktiskt förslag.

9.5 Förbättring av tillgången till särskild utbildning på gymnasial nivå

9.5.8 Utredningens bedömning hur tillgången till särskild utbildning på gymnasialnivå ska öka

Riksförbundet FUB delar inte utredningens bedömning gällande utbildning på gymnasialnivå. Vår ståndpunkt är att det ska finnas en lagstadgad rätt till utbildning på gymnasial nivå även inom särskild utbildning, i likhet med övriga komvux. Dagens skrivning i Skollagen räcker uppenbarligen inte, vilket också konstateras av utredningen. Att Komvuxutredningen trots detta landar i slutsatsen att utbildning på gymnasial nivå inom särskild utbildning inte ska vara en lagstadgad rätt är anmärkningsvärt. Vi förstår inte heller utredningens resonemang om att en sådan lagändring skulle inskränka på det kommunala självstyret, när det redan idag är en rättighet inom komvux. Med hänsyn till att utredningen genomgående argumenterar för en ökad likvärdighet mellan skolformerna och vidare att skolformerna bör närma sig varandra är det mycket märkligt att man gör precis tvärtom här.

Riksförbundet FUB:s ställningstagande i frågan är således att det ska vara en lagstadgad rättighet att studera på gymnasial nivå inom särskild utbildning.

² Från sysselsättning till arbete (Lövgren, Markström, Sauer, 2014).

³ Sysselsättning och social rättvisa. En nationell registerstudie om 12 269 unga vuxna med intellektuell funktionsnedsättning (Arvidsson, 2016).

⁴ Se t.ex. Fortes översikt Intellektuell funktionsnedsättning och arbete (2017).

9.5.9 Komvuxbevis och vad som inom särskild utbildning ska motsvara ett nationellt program i gymnasiesärskolan

FUB ser positivt på förslaget gällande att ta fram föreskrifter för ett Komvuxbevis och riktlinjer för ett nationellt program, samt de uppdrag som föreslås till Skolverket och Skolinspektionens som handlar om att stödja och granska kommunernas arbete. Vi menar dock att detta inte är tillräckligt för att stärka upp utbildning på gymnasial nivå. Som framgick under föregående rubrik anser vi att utbildning på gymnasial nivå behöver vara en lagstadgad rättighet inom särskild utbildning.

9.6 Särvox – anpassning efter elevernas behov och förutsättningar

9.6.2 Utredningens överväganden

FUB tillstyrker och ser väldigt positivt på förslaget om att Skolverket tillsammans med Specialpedagogiska skolmyndigheten ska uppdragas att stödja kommunerna i hur studie- och yrkesvägledning till målgruppen för särskild utbildning kan utvecklas. Vi vill betona att det är särskilt viktigt att Spsm får en central del i arbetet utifrån sin kompetens inom specialpedagogiska frågor.

För att kunna göra informerade val om sin studiesituation och framtid krävs tillgång till information, kunskap och kännedom om de olika alternativen som finns. Många studerande med utvecklingsstörning får aldrig träffa en studie- och yrkesvägledare under sin studietid på vuxenutbildningen, än mindre en studie- och yrkesvägledare med specialpedagogisk kompetens och kännedom om målgruppen. Den bristande tillgången till stöd av studie- och yrkesvägledare för dessa elever bidrar troligtvis också till att det blir svårt för många elever att få information eller fatta de beslut som kan vara nödvändiga för komma ut på arbetsmarknaden.

FUB vill betona vikten av att studie- och yrkesvägledare som möter vår målgrupp har specialpedagogisk kompetens och inte minst en stor kunskap om målgruppens förutsättningar på arbetsmarknaden och i vidare studier. Vi delar därför helt utredningens bedömning om att studie- och yrkesvägledarnas kompetens behöver stärkas för att bättre kunna möta och vägleda vuxna med utvecklingsstörning och förvärvad hjärnskada. FUB vill även lyfta behovet av fler studie- och yrkesvägledare inom särvox och gymnasiesärskolan.

9.7 Fortsatta studier för individer med intellektuell funktionsnedsättning

Beträffande det livslånga lärandet har regeringen lyft fram den kommunala vuxenutbildningen som ett viktigt verktyg för att människor ska kunna växa och lära genom hela livet. Personer med en utvecklingsstörning har ofta sämre förutsättningar än andra vuxna att praktisera sina kunskaper och hålla dem vid liv. De erbjuds sällan kompetensutveckling på arbetsplatsen, har generellt ett lågt föreningsdeltagande, svårare att förkovra sig själva inom olika områden genom läsning av fack- och skönlitteratur, tidskrifter och dagstidningar. För denna grupp är vuxenutbildningen en viktig resurs för att få tillgång till ny kunskap, såväl som upprätthålla eller återfå kunskap.

I vuxenutbildningens nuvarande uppdrag innefattas dock inte de sistnämnda delarna, d.v.s. att vidmakthålla eller återfå kunskap. På grund av dagens formuleringar i skollagen är det dessutom möjligt för huvudmän att stänga ute personer från särvox om huvudmannen bedömer att personen inte kan tillgodogöra sig utbildningen. Det drabbar vanligtvis de som läst ämnesområden i grundsärskolan och/eller det individuella programmet på gymnasiesärskolan, den utbildning som tidigare kallades träningsskolan. Ofta är det personer med måttlig/omfattande utvecklingsstörning

och personer med flerfunktionsnedsättning. Vi kan inte nog poängtera vikten av att även dessa grupper måste ges möjlighet till ett livslångt lärande.

Den tidigare Carlbeckutredningen konstaterade att personer med omfattande utvecklingsstörning ska få tillgång till ett livslångt lärande via LSS-insatser, personlig assistans och andra liknande verksamheter. I slutbetänkandet framgick att utbildningssystemets resurser och expertis för denna grupp skulle kunna användas effektivare för att utbilda den personal som möter målgruppen i t.ex. LSS-verksamheter. FUB anser att det naturligtvis är av stor vikt att personalgrupper inom LSS-verksamheter och personlig assistans är välutbildade och att de erbjuds kontinuerlig kompetensutveckling för att kunna utföra sina arbetsuppgifter på ett bra sätt. Utbildningsresurser för att stärka det livslånga lärandet bör dock satsas direkt på målgruppen själv, inte på ovannämnda personalgrupper. De verksamheter som omnämns har dessutom sällan lärare eller personal med pedagogisk kompetens kopplade till verksamheten. Dessa kompetenser bör ses som nödvändiga i detta avseende, eftersom det rör sig om lärande - något som kräver pedagogisk kompetens.

I Carlbeckutredningen beskrevs också att det fanns en upplevd svårighet att hantera gränsdragningen mellan utbildning och omvårdnad för denna grupp. FUB delar inte heller uppfattningen om att det är svårt att skilja på omsorgsuppdraget och utbildningsuppdraget för denna grupp. Undervisning kan exempelvis vara att strukturera dagen för en person, d.v.s. att tydliggöra vardagen och närmiljön. Undervisningen leder till att ett veckoschema upprättas. Den aktuella personen måste först förberedas på vad ett schema är. Läraren lär ut tankesättet, d v s att schemat ska läsas uppifrån och ned. Därefter introduceras bilder eller konkreta föremål som ska illustrera dagens olika aktiviteter. Omvårdnad i LSS-verksamhet innebär sedan att personalen använder schemat återkommande under dagen och veckan tillsammans med den aktuella personen.

Vår ståndpunkt är att det är nödvändigt att alla människor måste få möjlighet och tillgång till ett livslångt lärande. Det är en demokratisk rättighet. I det livslånga lärandet måste det, utöver att få tillgång till ny kunskap, även innefattas att vidmakthålla eller återfå kunskap. Riksförbundet FUB menar att det därför är nödvändigt med en förändring av vuxenutbildningens nuvarande uppdrag, där vidmakthålla eller återfå kunskap behöver inkluderas. På grund av dagens formuleringar i Skollagen är det dessutom möjligt för huvudmän att stänga ute personer från särskild utbildning om huvudmannen bedömer att personen inte kan tillgodogöra sig utbildningen. Det drabbar vanligtvis de som läst ämnesområden i grundsärskolan och/eller det individuella programmet på gymnasiesärskolan. Ofta är det personer med måttlig/omfattande utvecklingsstörning och personer med flerfunktionsnedsättning. Vi kan inte nog poängtera vikten av att även dessa grupper måste ges möjlighet till ett livslångt lärande. FUB:s ståndpunkt är därför att ta bort den nuvarande formuleringen i Skollagen om att eleven måste kunna tillgodogöra sig utbildningen i vuxenutbildningen.

9.7.2 Utredningens bedömningar

Utredningen menar att ”det i högre grad är regelverken än individernas intellektuella förmåga som är ett hinder för eftergymnasiala studier för individer med intellektuell funktionsnedsättning.”⁵ Riksförbundet FUB delar utredningens uppfattning om att så många utbildningsformer som möjligt ska erbjudas individer med utvecklingsstörning, samt att det är regelverken snarare än individens förmåga som hindrar eftergymnasiala studier. De utestängande regelverken kan gissningsvis förklaras utifrån att de som stiftar lagar inte ser personer med bakgrund inom grund- och gymnasiesärskolan som potentiella deltagare vid eftergymnasiala utbildningar.

⁵ S. 344

Trots att internationella exempel visar att individer med utvecklingsstörning kan nå långt i sin kunskapsutveckling, givet att stödet och förutsättningarna är de rätta, är utbudet för vidareutbildning inom högskolan och yrkeshögskolan för denna grupp i princip obefintligt i Sverige. Att utestänga denna grupp från gymnasial vuxenutbildning och eftergymnasial utbildning strider mot Funktionsrättskonventionen, där det framgår att ”Konventionsstaterna ska säkerställa att personer med funktionsnedsättning får tillgång till allmän högre utbildning, yrkesutbildning, vuxenutbildning och livslångt lärande utan diskriminering och på lika villkor som andra. I detta syfte ska konventionsstaterna säkerställa att skälig anpassning erbjuds personer med funktionsnedsättning”, vilket alltså inte sker i Sverige idag. Personer med utvecklingsstörning omfattas således inte av den demokratiska rättigheten om lika tillgång till utbildning, vilket är helt oacceptabelt. FUB:s övergripande ståndpunkt är att personer med en bakgrund inom grund- och gymnasiesärskolan måste välkomnas i eftergymnasiala utbildningar. Det är helt nödvändigt om enskilda individer ska ges möjlighet att nå så långt som möjligt i sin kunskapsutveckling. Vi ser det därför som angeläget med fler utbildningstillfällen inom den redan befintliga utbildningen - inom den kommunala vuxenutbildningen och folkhögskolorna - men även att nya utbildningsmöjligheter tillkommer inom t.ex. yrkeshögskolan och högskoleutbildningen. Det innefattar även att se över de regelverk som idag stänger ute denna grupp.

Utredningen lyfter tre faktorer som påverkar möjligheten för individer med utvecklingsstörning att påbörja och klara fortsatta studier; bristande förkunskaper, tillgången till stöd och anpassning av utbildningen. FUB instämmer med utredningens bedömning men vill lyfta en ytterligare faktor. Personer med utvecklingsstörning kan ha en sen utveckling och/eller behöva längre tid på sig för att t.ex. lära sig, vänja sig med nya situationer och så vidare. Det kan innebära att man är redo att påbörja sina studier först vid 25–30 års ålder. Men då är risken stor att detta intresse inte fångas upp av omgivningen. Trots att det ingår i LSS-insatsen att göra kontinuerliga uppföljningar på individnivå vet vi att verklighet är en annan för många i vår målgrupp. Vi ser även att det finns en risk för inlåsning, där exempelvis daglig verksamhet förlorar pengar och dessutom arbetsinsatser när de individer som ses som ”duktiga” lämnar verksamheten för att gå vidare till studier. Det kan innebära en brist på uppmuntran att lämna verksamheten för att ta upp studier.

Särlösningar eller inkludering

FUB delar till viss del utredningens bedömning om att det är positivt med ett inkluderande förhållningsätt och att det ska vara utgångspunkten för utformningen av fortsatta studier. Men vi vill betona att kombinationen av olika förhållningsätt och metoder är viktigt för att denna grupp ska lyckas i sina fortsatta studier, vilket utredningen också lyfter. För personer med utvecklingsstörning är flexibla lösningar ofta grunden för en lyckad skolgång, och därför menar vi att förhållningssättet behöver utgå från individen och dennes behov. För att en verksamhet ska vara inkluderande på riktigt, krävs att de rätta förutsättningarna ges i form av stöd och anpassningar för den som behöver dem. Att kunna sitta på samma föreläsning eller delta i samma projekt som andra utan adekvat stöd, är inte ett inkluderande förhållningsätt. Av den anledningen behöver eleverna erbjudas en lärmiljö som är pedagogisk, social och fysisk tillgänglig.

Särskilt utbildningsstöd och särskilda utbildningsinsatser

Riksförbundet FUB tillstyrker och ser väldigt positivt på förslaget om att inkludera studerande med intellektuell funktionsnedsättning (utvecklingsstörning) i statsbidraget för särskilt utbildningsstöd till eftergymnasiala utbildningar samt gymnasial komvux. Utan ekonomiskt stöd för att bedriva kurser för vår målgrupp finns inte förutsättningar för utbildningsanordnare att anordna dessa kurser.

Vi ser även att det är nödvändigt att statsbidrag och annan finansiering stärks till de studieplatser som finns i dagsläget inom vuxenutbildning och folkhögskolan, för att undvika nedläggning eller nedmontering av de fåtal utbildningsmöjligheter som finns idag för denna grupp elever.

Utveckling av utbildningar med målet SeQF 3

Riksförbundet FUB ser väldigt positivt på förslaget om en ny yrkesutbildning för målgruppen som leder till kvalifikation på SeQF-nivå 3. Vi vet, precis som utredningen lyfter, att det finns en stor kompetens bland vår målgrupp som behöver tas till vara på och tror att detta kan vara ett bra sätt. Vår uppfattning är även att det är positivt att yrkespaketet definieras utifrån faktiska kompetenser snarare än funktionsnedsättning, samt att det sker i relation till behov på arbetsmarknaden. Vi menar dock att det finns flera yrken och arbetsmoment än de som beskrivs i betänkandet som personer med utvecklingsstörning kan arbeta med, t.ex. inom vård och omsorg eller förskolan. Vi vill också lyfta fram de möjligheter som en ökad digitalisering öppnar för vår målgrupp, där t.ex. digitala hjälpmedel kan undanröja hinder för enskilda individer. Det kräver dock att personer med utvecklingsstörning ges goda förutsättningar att bli digitalt delaktiga, vilket innebär att skolväsendet måste bli bättre på att arbeta med digitalisering, även för denna elevgrupp.

Fortsatta studier vid komvux

Riksförbundet FUB delar utredningens bedömning, det är positivt för de i vår målgrupp som kan, vill och har möjlighet.

Fortsatta studier vid folkhögskola

Riksförbundet FUB delar utredningens bedömning. Folkhögskolan är viktigt för många i vår målgrupp. Det är dock av yttersta vikt att folkhögskolorna får de ekonomiska förutsättningar som krävs för att kunna utveckla och erbjuda kurser för personer med bakgrund i grund- och gymnasiesärskolan. Den ersättning som folkhögskolorna får för att täcka kostnader för personer i behov av stöd har minskat kontinuerligt under senare år, vilket kan förklara det minskade antalet kurser för deltagare med utvecklingsstörning. Utan ökad finansiering är vår farhåga att ingenting kommer förändras. FUB står bakom Funktionsrätt Sveriges skrivelse till regeringen som handlar om folkhögskolornas framtid. Där framgår att det behövs insatser i form av ytterligare statsbidrag till folkhögskolornas verksamhet för långa kurser som riktar sig till personer med funktionsnedsättning, ett tydligare regelsystem som ökar finansieringsviljan hos kommuner, landsting och försäkringskassan för studier på folkhögskola, så att personer som vill kan studera. Här ingår bland annat färdtjänst.⁶

Fortsatt utbildning vid högskolan, Fortsatta studier vid yrkeshögskola

Riksförbundet FUB ställer sig frågande till utredningens konstaterande om att det redan finns möjlighet för individer med intellektuell funktionsnedsättning att studera på högskolenivå inom gällande regelverk, och att de därför väljer att inte lämna förslag som berör antagningsreglerna till högskolan, utan i stället lyfter fram de möjligheter som redan finns. Detta går emot utredningens tidigare konstaterande där de framhöll att ”Utredningens uppfattning är att *det i högre grad är regelverken* än individernas intellektuella förmåga som är ett hinder för eftergymnasiala studier för individer med intellektuell funktionsnedsättning.”⁷

⁶ <https://funktionsratt.se/regeringen-behover-agera-folkhogskolornas-framtid/>

⁷ S. 344

FUB menar att tanken om ett informationsmaterial och kampanj om eftergymnasiala studier för personer med intellektuell funktionsnedsättning förvisso är bra, men långt ifrån tillräcklig. De hinder som personer med bakgrund inom grund- och gymnasiesärskolan möter när de vill studera vidare som vuxna kommer inte lösas genom mer information till den högre utbildningen. FUB:s ståndpunkt är att det behövs ytterligare incitament för att dessa utbildningar faktiskt ska bli av och erbjudas vår målgrupp. Gällande de befintliga möjligheter som utredningen beskriver menar vi att det behövs ytterligare incitament och tydliga krav för att utbildningen ska anordnas och erbjudas. Den nya möjligheten att söka statsbidrag inom dessa utbildningsformer som föreslås kommer inte räckas som incitamentsystem för detta. Beträffande uppdragsutbildningar har vi dessutom svårt att se att kommuner, företag och organisationer kommer köpa in den typen av utbildning från högskolan för att erbjuda vår målgrupp chans till vidareutbildning. Personer med utvecklingsstörning är inte en grupp som prioriteras eller satsas på när det gäller utbildning, varför vi har svårt att se att dessa verksamheter skulle köpa in dyra uppdragsutbildningar.

Utredningen tycks inte heller vägt in andra aspekter som påverkar förutsättningar att delta i studier, som t.ex. hur enskilda personer med funktionsnedsättning ska finansiera sina studier, boende, svårighet att flytta över en LSS-insats från en kommun till en annan, möjlighet att ta sig till och från sina studier och så vidare. Utan ett helhetsgrepp är risken att denna grupp kommer fortsätta vara utestängda från högre studier och vuxenutbildning. FUB:s ståndpunkt i frågan är således att mer information är bra, men gör ingen skillnad om man inte samtidigt undanröjer de hinder som stänger ute personer med utvecklingsstörning från högre utbildning.

10 Kompetensutveckling

Riksförbundet FUB delar utredningens bedömning och tillstyrker förslagen som presenteras i detta avsnitt. Vi anser att förslaget om en profilering inom lärarutbildningen mot vuxenutbildning skulle vara väldigt utvecklande och höja kvalitén på vuxenutbildningen. Det är dock viktigt att inte glömma bort särskild utbildning i en sådan profilering. Vidare delar vi helt uppfattningen om att en systematisk och regelbunden kartläggning av kompetensbehoven bland lärare inom komvux och särsvux behöver genomföras, samt att förslagen om ett professionsprogram samt en myndighetsstruktur med regional närvaro och dess uppdrag inom kompetensutvecklingsområdet även ska omfatta vuxenutbildningen.

Vidare ser vi väldigt positivt på förslaget om riktade forskningsmedel för att stärka forskningen inom vuxenutbildningen och vuxnas lärande. FUB anser dock att pengar särskilt behöver öronmärkas till forskning inom särskilt utbildning och lärande för vuxna med utvecklingsstörning, eftersom det idag råder en stor kunskapslucka inom området. Om hela skolväsendet ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet är det helt nödvändigt.

...

För Riksförbundet FUB

.....
Harald Strand

Förbundsordförande

Riksförbundet för barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning, FUB